

DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.63608>

Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	18.07.2022	Submitted date
Kabul tarihi	14.09.2022	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	28.10.2022	Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Türk, E. (2022). Temel Kaynaklar Bağlamında Kadın ve Kadının Eğitimine Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal of History School*, 60, 3012-3032.

TEMEL KAYNAKLAR BAĞLAMINDA KADIN VE KADININ EĞİTİMİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME**Esra TÜRK¹****Öz**

Kadın olgusu tüm zamanlarda tartışma konusu olmuş, günümüzde de tartışılmaya devam edilmektedir. İlk emri “Oku” ayeti ile başlayan, ilim öğrenmeyi kadın-erkek ayrımı yapmadan her Müslümana farz kılan İslam dini; tefekkür etmeyi, araştırmayı emretmiş, tebliğ edilmeye başladığı andan itibaren kadınları da içine alan bir eğitim faaliyetini ve zihinsel dönüşümü başlatmıştır. İslam’ın sunduğu bu anlayış çerçevesinde pek çok kadın âlim yetişmiş, hadis, fıkıh, tefsir gibi ilimlerin yanında sağlık, tarih, şiir gibi pek çok alanda da ilmi hayata katkılar sunmuş ve çeşitli ilim dallarının sonraki nesillere aktarılmasında önemli hizmetler yerine getirmişlerdir. Ancak zaman içinde bazı coğrafyalarda gerek dinin yanlış ve eksik anlaşılmasından ortaya çıkan yanlış yorumlamalar ve gerekse kültürel kodların İslami öğretilerin önüne geçmesiyle kadınların eğitimi konusu tartışmalı hâle gelmiştir. Bu çalışmada temel kaynaklar Kur’an ve hadis ile ilk dönem uygulamaları incelenerek İslam’ın kadına ve kadınların eğitimine yönelik bakış açısı ele alınmıştır. Sözü edilen gayeye ulaşmak için alana yönelik kitaplar, makaleler, tezler incelenerek doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular sistematik bir biçimde analiz edilerek yorumlanmıştır. Kur’an’ın temel ilkeleri ve Hz. Peygamber’in uygulamaları değerlendirildiğinde kadını eğitimden mahrum bırakan ve cinsiyet ayrımcılığını çağrıştıran bir yaklaşımdan söz edilemez. Hz. Peygamber’in kadın-erkek ayrımı yapmadan, insanları ilim öğrenme konusunda sadece teşvik etmekle kalmadığı, aynı zamanda insanları eğitebilmek için yoğun bir gayret sarf ettiği ve kadınların öğrenme hürriyetinin sağlandığı bir ortamın oluşturulduğu kaynaklarda mevcuttur. Kadının bireysel ve toplumsal rollerini yerine getirebilmesi, toplumsal ilişkilerini düzenleyebilmesi ve iyi bir kul olabilmesi iyi bir eğitim ile mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Eğitim, Din Eğitimi, İlim

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü, esra.turk@izu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5667-6101

An Evaluation of Woman and Woman's Education in the Context of the Primary Sources

Abstract

The subject of women has always been controversial, with discussions continuing to this today. In the religion of Islam, the first commandment begins with the verse "Read," this makes learning, meditation and research obligatory for every Muslim without distinguishing between men and women. Within this framework offered by Islam, many female scholars have been trained and have performed important roles including teaching science to the next generation. In addition to sciences, hadith, fiqh, tafsir, etc. they were engaged in sciences such as health, history and poetry. However, in certain regions the issue of women's education has become a controversial issue due to misinterpretations or an incomplete understanding of the Islamic religion texts and the precedence of cultural codes over Islamic teachings. This study examines the topic of women and their education from the perspective of Islam, using the Qur'an and hadith as primary sources. In order to achieve these goals, related books, articles, and theses were evaluated using a document analysis method. These findings were analysed and interpreted in a systematic way. Based on the basic principles of the Qur'an and the practices of the Prophet, there are no directives that deprive women of an education or evoke gender discrimination. When the history of Islam and the hadith acquis are examined, we discover that the Prophet not only encouraged people to learn science, without discriminating between men and women, but also created an environment in which women's freedom to learn was ensured. Women need a good education to fulfil their roles in society, to regulate their social relations and to have the consciousness of being a servant of the God.

Keywords: Woman, Education, Religious Education, Knowledge

GİRİŞ

Günümüz dünyasında İslam ve Müslümanlar, çok farklı ithamlara maruz kalmakta, bununla beraber Müslümanlara yönelik önyargı ve ayrımcılıklar artmaktadır. Bu ithamların başında kadın konusu gelmektedir (Erdoğan, 2019). Zamanla değişik anlayışların İslami kisve altında sunulması ve giderek örflleşmesine dayanılarak, kimi çevrelerce İslam'ın kadına ikincil derecede rol biçtiği anlayışı dayatılmaya çalışılmaktadır (Coşkun, 2006). Bu bağlamda Müslüman kadının konumu, statüsü, hakları ve sorumlulukları; din, hukuk, sosyal hayat bağlamında tartışmaların odağında yer almaktadır (Berktaş, 2021; Genç, 2021; Gürkan ve Perşembe, 2020; Kaya, 2021; Karakılıç, 2021, Tekdemir, 2019). Modernleşme ile dünya genelinde yaşanan hızlı değişim bu tartışmalara ivme kazandırmaktadır. Bir yandan Oryantalist kaynaklar Müslüman kadını ezilmiş, tahakküm altına alınmış, hareme kapatılmış (Görgün, 2011), aciz dolayısıyla

kurtarılmaya ve özgürleştirilmeye muhtaç (Erdoğan, 2019), bir varlık olarak tasvir etmektedirler. Bu çevrelerin bakış açısına göre İslam kadını horlamış, ikinci sınıf kabul etmiş ve bu sebeple geri kalmıştır. Diğer taraftan dinî referansları kullanarak kadını kendi kültürel anlayışlarına hapsedmeye çalışan yaklaşımlar da kadının farklı rollerle kültürel hayata dâhil olmasını garipsemekte; kültüre, dine ve ahlaka aykırı olmakla itham etmektedirler (Albayrak, 2019). Ayrıca İŞİD, Boko Haram, Şebab gibi problemli yapılanmaların İslami referanslarla sahneye çıkması ve kadına yönelik tutumları, eylemlerini İslamla özdeşleştirme çabaları durumun vehametini arttırmaktadır. Özellikle miras, çok eşlilik, kadının şahitliği vb. konular gündeme getirilmekte; bir sonraki adımda töre cinayetleri, erken yaşta evlilikler, kız çocuklarının okutulmaması gibi güncel meseleler de aynı kapsama dâhil edilerek İslam'da kadın konusu gündemde tutulmaktadır (Kırılmaz, 2020; Martı, 2018). Müslüman kadına yönelik bu algının oluşmasında İslamofobik tutumların yanında bazı Müslümanların yanlış tutumlarının da etkisi vardır. Özellikle temel referanslardan uzaklaşarak gelenekle, kültürel kodalarla ortaya çıkan söylemler, bu yaklaşımları beslemektedir. Bahsi geçen tartışmalar ekseninde İslam'ın, kadınların pek çok temel hakkını kısıtlayan bir din olduğu görüşü öne sürülmektedir.

Tartışmalı alanlardan biri de kadınların ilmî hayattaki pozisyonudur. Kur'an, tüm insanları, hiçbir ayrıma tabi tutmadan, bir cinsiyetin eğitimine diğerine göre öncelik vermeden, bilgi edinmeye çağırıştır. İslam tarihi boyunca bilgi arayışı ibadet olarak kabul edilmiştir. İslam'ın sunduğu bu anlayış çerçevesinde tarihî süreçte pek çok kadın âlim yetişmiş ve çeşitli ilim dallarının sonraki nesillere aktarılmasında önemli hizmetler yerine getirmişlerdir. Ancak zaman içinde gerek dinin yanlış ve eksik anlaşılmasından ortaya çıkan yanlış yorumlamalar gerek erkek egemen din anlayışının etkisi ve gerekse geleneksel değerlerin İslami öğretilerin önüne geçmesiyle bazı Müslüman toplumlarda dinî gerekçeler öne sürülerek kadınlar eğitim haklarından tamamen mahrum edilmiş ya da sadece dinî ilimler ile meşgul olmalarına izin verilmiştir. Hz. Peygamber'in eğitim konusunda gösterdiği hassasiyet, Kur'an'ın nazil olmasıyla cahiliye toplumunda meydana getirdiği dönüşüm maalesef günümüzde yeterince anlaşılammış ve anlatılamamıştır. Kadınların hak ve yükümlülükleri ile ilgili pek çok konu zamanla temel kaynaklardaki bağlamından kopararak ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in tutumu ile uyumlu olmayan yaklaşımlar ona dayandırılmaya çalışılan rivayetlerle İslam'a yöneltilen eleştirilere dayanak teşkil etmiştir.

Belirli bir topluma ait sosyo-kültürel uygulamaların İslami uygulamalar olarak yansıtılması yönünde bir eğilim söz konusudur. Farklı Müslüman ülkelerde kadınların statüsü; İslam dinini ve hukuku farklı olarak yorumlama ve

özellikle bu ülkelerin kadına yönelik tutumlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Ortaya çıkan bu farklı anlayışlar ve uygulamalar, kadınların eğitimi konusunda temel dinî metinlerin yanlış yorumlanması ve birtakım kültürel uygulamaların İslami öğreti ile ilişkilendirilmesinin sonucudur (Tayyaba, 2017). Bu sebeple farklı ekonomik ve toplumsal koşullarda, farklı tarihsel dönemlerde yaşayan Müslüman kadını tekil olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olamaz. Bin dört yüz yıllık tecrübeye o bölgenin kültürü, örf ve adetleri çerçevesinde farklı uygulamalarla karşılaşmak mümkündür (Albayrak, 2019). Her ne kadar Kur'an ve hadis ile beslenmiş olsa da var olduğu toplumun kültürü, tarihi, örf ve adetleri doğrultusunda şekillenen uygulamaları esas alarak İslam'a yönelik bir genelleme yapmak doğru değildir. Zira cinsiyet ayrımcılığı geçmişten günümüze devam eden bir vakıadır. Kadının toplumdaki konumu sorunu, tarihsel kökenleri oldukça derinde olan bir sorundur (Geçit, 2013). Günümüzde kadına yönelik mevcut problemler dünyanın diğer bölgelerinde de kadınların karşılaştıkları problemlerden çok farklı değildir. İlahi kaynaklı dinler bu sorunu adalet ekseninde çözmeye çalışmıştır. Ancak insanlar ilahi dinlerden uzaklaştıkça ya da eski adet ve uygulamalar ön plana çıktıkça adaletten uzaklaşma yoluna gitmişlerdir. Oysaki "cinsiyet farklılıkları, erkek ve kadının sosyal hayatta birbirlerinin eksik yönlerini gidermelerine, sağlam bir bütün oluşturarak kendilerinden beklenen sorumlulukları, bireysel ve sosyal rolleri yerine getirebilmelerine yöneliktir" (Sağlam, 2007).

Bu çalışmanın amacı din ve kadın üzerinden oluşturulan tartışmaları nesnel bir yaklaşımla ele almak; bu çerçevede İslam'ın ilim öğrenmeye ve kadına yönelik yaklaşımını ayetler, hadisler ve ilk dönem uygulamaları bağlamında bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirebilmektir.

1. İslam'da Eğitime Verilen Önem

İnsanlar sahip oldukları potansiyeli herhangi bir destek ya da yönlendirme olmadan gerçekleştiremezler. Bu sebeple eğitim faaliyeti insanoğlu ile birlikte her daim var olagelmıştır. Eğitim, bir çocuğun veya yetişkinin bilgi, beceri, deneyim ve sağlam bir tutum kazandığı organize bir yöntemdir. Bireyin daha uygar, kültürlü, zarif ve yetişmiş bir birey olmasını sağlar (Islam, 2016). Bireylerin kendilerini, yaşadıkları kâinatı, yaratılış gayelerini tanımaları, sorumluluklarını kavramaları ancak eğitim ve öğretim ile mümkündür. Eğitim bir toplumun kültürel mirasını ve geleneksel değerlerini korumak, geliştirmek ve gelecek nesillere aktarmak aynı zamanda sosyal değişim ve yenilik için bir araçtır. Bu yönüyle asla kişisel bir mesele olarak değerlendirilemez (Halstead 2004). Eğitimin hedefi bireyin bir yandan günlük hayatı ve mesleki gelişimi için gerekli bilgi birikimini elde etmesine olanak sağlarken bir yandan da millî,

manevi, toplumsal değer ve normları kazandırarak sosyalleşmesine ve kişilik kazanmasına olanak sağlamaktır. Bu özellikleriyle toplumların gelişmesinde, ilerlemesinde en önemli dinamiklerden biridir.

Zengin bir eğitim geleneğine sahip olan İslam, bilinen tüm akademik disiplinlerde yetişmiş olan Müslüman ilim adamları ile özellikle de klasik dönemde öncü sayılabilecek çalışmalar yaparak ilim dünyasına yön vermiştir. İslam tarihi boyunca bilgi arayışı ibadet olarak kabul edilmiştir. İslami öğretinin ilk emrinin “Oku” (Alak, 96/1) olması, okuma faaliyeti olmaksızın dinin getirdiği mesaja vakıf olunamayacağına bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Özellikle okuma-yazma düzeyinin çok düşük olduğu bir topluma gelen ilk emrin “oku” olması dikkat çekicidir. Bu durum, Müslümanlara öncelikli olarak sorumlu olacağı konuların başında okuma ve öğrenmenin geldiğini göstermektedir. Ayrıca Kur’an’ın tamamı doğrudan ya da dolaylı olarak bir öğrenme faaliyeti içerir. Kur’an’da öğrenmeyi teşvik eden pek çok ayete yer verilmekte, kişinin kendisini, yeryüzünü, Allah’ı tanıması, aklını kullanması tavsiye edilmektedir. Bilgisizlik pek çok ayette eleştirilmektedir (Kayadibi, 2012). “İlim öğrenmek her kadın ve erkeğe farzdır” (İbn Mace, Mukaddime, 17) hadisi ile eğitime erişimin cinsiyete dayalı bir tercih olmadığı ve kadın erkek ayrımı yapılmadan her bireyin eğitiminin son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu hadis ile kadın ve erkekler için ilim talep etmenin sadece bir haktan ibaret olmadığı, aynı zamanda bir mükellefiyet olduğu da ortaya çıkmaktadır. İslami eğitimde, bilgi, bir fikir veya tutumdan öte, dinî bir sorumluluktur. Gerçek bilgi ruhun arınması ve ahlaki inceliğin kazanılmasıdır (Alavi, 2008). Eğitimin amacı insanı arındırarak, ondaki yetersizlikleri ortadan kaldırmak, cehaletin yerine bilgiyi koyabilmek böylece yeryüzünde Allah’ın halifesi olarak görevini yerine getirme konusunda insanın yeterli donanıma sahip olabilmesini sağlamaktır (Tayyaba, 2017). İnsanın kendisine verilen imkân ve nimetleri kullanması, eğitim aracılığıyla gerekli bilgi ve donanıma sahip olup; yaşantısını ve davranışlarını düzenlemesi ile mümkündür.

İslam’da bilgi edinmek yalnızca entelektüel bir merakı tatmin etmek ya da dünyevi çıkarlar elde etmek amacıyla değil; bireyin içinde yaşadığı kâinatı anlaması, kendisinin ve tüm insanlığın yararına bilgiyi kullanabilmesi ve bu doğrultuda tüm insanlığa hizmet edebilmesi için gereklidir (Kinsey, 1982). Bu çerçevede İslam’da eğitim kavramı bilgi edinme ile birlikte tefekkür etmeyi, aklını kullanabilmeyi, sorgulamayı, araştırmayı, gözlem yapmayı, eleştirmeyi de içerir. Ayrıca bireylerin dinin ilkelerine uygun biçimde inanabilmeleri ve inançlarını davranışlarına yansıtılabilmeleri için de ilim öğrenmeleri zaruridir. İslam İlahi gereklilikleri ve bununla beraber çeşitli insanî görevleri yerine getirmek, yaradılışın gayesini öğrenmek ve hayatı anlamlı bir biçimde

yaşayabilmek adına farklı türden bilgiler (sosyal ve fiziksel bilimler, sanat veya teoloji) edinmeye önem verir.

Kur'an'da insanların yaratılış gayesi Allah'a ibadet etmek olarak belirtilmiştir (Zariyat, 51/56). İslam'da ibadet kavramı kapsamlı bir kavramdır. Sadece namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek gibi pratiklere dayanan ibadetlerle sınırlandırılmaz. Allah'ın rızası gözetilerek yapılan her güzel iş, yanlış olduğu düşünülerek kaçınılan her davranış ibadet kapsamında ele alınır. İbadet, Allah'ın iradesine bütünüyle teslim olmayı ifade eder ve insanın her işinde doğrudan yana olup yanlıştan kaçınmasını gerektirir. Bunun içinde Allah'ın emir ve yasaklarını tanımak gerekir. Dolayısıyla doğru ile yanlış ayırt edebilmek, gerçek anlamda doğru yolu bulabilmek, orada istikrarlı bir şekilde yürümek ve kendisi için uygun bir hayat tarzı benimseyebilmek için bilgiye ulaşmak her Müslüman için bir gerekliliktir (Abukari, 2014). Kur'an'da "Allah'tan, ancak kullarının bilgili olanlarının hakkı ile sakınabilecekleri" (Fatır, 35/28) vurgulanır. Zira gerçekten bilgi sahipleri nelerin yapılacağı ve yapılmayacağı bilgisine vakıftır. İnsan, bilmediği şeyin ardına düşmemesi noktasında uyarılır ve bilgisini, ilmini arttırması için dua etmesi önerilir (Taha, 114). Bilgiyi elde etmesi hususunda teşvik edilir. Hatta savaş esnasında bile bir grubun geride kalarak ilimle meşgul olması ve savaşa gidenler geri döndüklerinde onları aydınlatması tavsiye edilir (Tevbe, 9/122). Bilen ile bilmeyenin bir olmayacağı ifade edilirken (Zümer, 39/9) ilim sahiplerinin Allah'ın nezdindeki üstünlüklerini vurgulanır. Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesini eğitim ve öğretimle gerçekleştirmesinin mümkün olacağına dikkat çekilmiştir (Bakara, 2/151). Henüz 7. yüzyılda, Bedir savaşında esir düşenlerin on Müslüman çocuğa okuma- yazma öğretme koşulu ile serbest bırakılması İslam'ın öğrenmeye verdiği önemin göstergelerinden biridir. "Ya öğreten ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da ilmi destekleyen ol. Beşincisi olma, helâk olursun!" (Dârimî, Mukaddime, 26) hadisi de ilimle ilişkimizi nasıl konumlandırmamız gerektiğini açıkça belirtmektedir. Kaynaklar toplu olarak incelendiğinde, ilme ve öğrenmeye bu kadar güçlü vurgu yapan bir dinin cinsiyetler üzerinden bilgiye erişimi kısıtladığını veya engellediğini iddia etmek onu yeterince anlayamamak ya da art niyetli yaklaşmak olarak açıklanabilir.

2. Kadın Olgusu ve Kadınların Eğitiminin Kur'an Perspektifinden Değerlendirilmesi

Kültürel bir olgu olarak kadın kavramı ve kadının toplumsal konumu geçmişten günümüze uzanan süreçte bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda; kadına, kimi zaman uğursuz, akıllı ve din açısından eksik gibi olumsuz anlamlar

yüklenmiş hatta insan olup olmayacağı bile tartışılmış, bazı toplumlarda kız çocuğu doğurmak utanç sebebi sayılmıştır (Yılmaz, 2007). Eski Roma'da kadınlar zayıf, iradesiz, tehlikeli; karar veremeyecek kadar ürkek ve güçsüz kabul edilmişlerdir. Kadınlar erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olamamış ve ailesinin statüsü sebebiyle daha iyi eğitime sahip olan kadınlar bile kendilerine dayatılan ikincil rolü kabul etmişlerdir (Dikyol ve İşbilen, 2018). Geleneksel Çin toplumunda da kadınlar hak ettiği değeri görememiştir. Eğitim hakkından mahrum bırakılan kadınlar, pek çok kısıtlamaya tabi tutulmuş, yaşam alanları evle sınırlandırılmış ayrıca acımasız geleneksel uygulamalara tabi tutulmuşlardır (Kapanoğlu, 2006). Hindistan'da da durum çok farklı değildir. Kadınlar tüm kötülüklerin temeli kabul edilmişlerdir. Evlilik, miras gibi hususlarda söz sahibi değillerdir. Dinî hükümlerin çoğunda erkekte aşığa kabul edilmişlerdir (Kazıcı, 2020). Benzer şekilde Yunan mitolojisinde de kadınlar tehlike saçan, başa bela açan varlıklar olarak resmedilmişlerdir. Belli zamanlarda kadın ve kızlar Tanrılara kurban olarak sunulmuşlardır. Erkekler kadınlar üzerinde sınırsız söz hakkına sahip olmuşlardır (Toprak ve Şahin, 2016).

Hristiyanlık, Yahudilik, İslam ve diğere dinlerde de kadın kavramı din ekseninde tartışma konusu hâline gelmiştir. Özellikle günümüzde erkeğin kadından önce yaratılmış olması, ilahi mesajın erkekler üzerinden insanlığa ulaştırılması gibi varsayımlara dayandırılarak kadınların ikincil bir statüye sahip olduğunu belirten görüşler, İslam'a mal edilmeye çalışılmakta; İslam'ın kadına baskı uyguladığı, onun temel haklarını kısıtladığı, erkekte daha düşük bir rol biçtiği ve kadın erkek eşitsizliği yönünde eleştiriler yöneltilmektedir. (Köse, 2022; Martı, 2018). Ancak daha geniş bir perspektifle diğere dinler değerlendirildiğinde bunun gibi erkek egemen görüşü haklı çıkarmaya çalışan yaklaşımlara hemen hemen tüm dinlerin yazılı kaynaklarında rastlamak mümkündür.

Yahudi dinî metinlerinden Talmud'da, "Beni kadın yaratmadığın için sana hamd olsun!" ifadeleri yer almaktadır. Tevrat'ta "Kadın ölümden tehlikelidir. Allah indinde en iyi kişi ondan korunandır. Erkekler içinde binde bir dahi olsun Allah'a layık olan bulunur ama kadınlar arasında asla..." ifadeleriyle kadın bütün musibet ve felaketlerin kaynağı kabul edilmektedir (Okıç, 1979). Tevrat'ta, yasaklanan ağaçtan Hz. Adem'in yemesine sebep olduğu için Allah'ın kadını lanetlediği iddia edilmektedir (Tekvin, 3-17). Klasik Yahudi metinlerinde "Allah'ın önünde iyi olan adam kadından kaçıp kurtulur, fakat suç işleyen ona tutulur." (Vaiz, 7/26) ifadeleri yer almakta, kadın ölümden tehlikeli kabul edilmektedir.

İncil’de benzeri yaklaşımları bulmak mümkündür. “Ama şunu da bilmenizi isterim: Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih’in başı da Tanrı’dır... Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.” (Korintliler, 11) ifadeleriyle erkeğin önce yaratılmış olması üstünlük sebebi olarak ifade edilmektedir. “Fakat kadının öğretmesine ve erkeğe hâkim olmasına izin vermem, ancak sükûtta olsun, çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; ve Adem aldanmadı, fakat kadın alandı, suça düştü” (Timoteos 2) ifadeleriyle kadın suçlu, günahkar kabul edilir. “Kiliselerde kadınlar sükût ederler, çünkü onlara söylemek için izin yoktur. Ve eğer bir şey öğrenmek isterlerse evde kendi kocalarına sorsunlar, çünkü kadına kilisede söylemek ayıptır.” (Korintoslulara 5. Mektup 14, 34, 35) gibi ibareler ile kadının öğreticiliğine ve eğitim imkânlarından eşit şekilde yararlanmasına da imkân verilmemiştir.

Toplumlar kadına yönelik tutumlarını ağırlıklı olarak kendi şartlarına göre belirlemekte ve bu şartlara dinsel anlam yüklemekte zorluk çekmemektedir. Sadece İslam değil küresel ölçekte diğer din ve kültürlerde benzer içerikte kadına yönelik olumsuz söylemler ve tutumlar mevcuttur. Tarihsel süreçte toplumların büyük çoğunluğunda kadınlar temel haklarından mahrum bırakılmış, pek çok dönemde sosyal adaletsizliğe maruz kalmışlardır. Bu durum kadın olgusunun kültürel evrimini açıklarken din veya dinler üzerinden açıklamanın yetersiz kaldığını göstermektedir. Benzer yaklaşımların diğer din ve kültürlerde varlığı; İslam dinine dayalı kültüre ait düşünce sisteminde kadına olumsuz yaklaşımın İslam’dan değil, onun yanlış yorumlanmasına yol açan toplumsal faktörlerden kaynaklandığının göstergelerinden biridir (Ağçoban, 2016).

İslam’ın kadına ve ilmî hayattaki yerine bakış açısını belirleyebilmek için ilke ve uygulamaların temelini oluşturan Kur’an’ın yaklaşımını ortaya koyabilmek gerekmektedir. Ayetler öncelikle herhangi bir renk, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanları muhatap almaktadır. Kur’an’a göre Allah, “önce bir tek nefsi ve ondan da eşini yaratmış; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yeryüzüne yaymıştır” (Nisa, 1-2). Tüm insanlar tek bir özden yaratılmışlardır. “O, dilediğini yaratır; dilediğine kız çocuklar bağışlar, dilediğine erkek çocuklar bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O, her şeyi hakkiyle bilen, her şeye gücü yetendir” (Şura, 49-50). Cinsiyetin belirlenmesi tamamen Allah’ın takdirine bağlıdır, insanın tercih hakkı yoktur.

Kadın öncelikle hakları ve sorumlulukları olan bir kuldur, aynı zamanda eşrefi mahluktur. Doğuştan herhangi bir eksiklik ve kusuru yoktur. Aralarında doğal olarak bazı fizyolojik ve psikolojik farklılıklar bulunan kadın ile erkeği

İslâm dini insan olmaları bakımından eşit (Hacc 22/ 5; Secde 32/ 9), farklı rolleri sebebiyle de birbirini tamamlayan varlıklar (Bakara 2/178) olarak kabul eder (Yılmaz, 2007). Kadın ve erkek de hayat yolculuğunda birbirlerinin yol arkadaşlarıdır. “Mümin erkekler ile mümin kadınlar birbirlerinin velileridir” (Tevbe, 9/71). Kadın ve erkek birbirleri ile çatışan varlıklar olarak yaratılmamışlardır. Farklı cinslerle ilgili vurgu erkek ve kadının birbirlerinde huzur bulmaları yönündedir. Allah’ın kadın ve erkeğin arasına sevgi ve merhameti yaratması ilahi bir lütuftur. (Rum, 30/21) “Sizi bir tek nefisten yaratan, onunla sükûnet bulsun diye eşini de ondan yaratan Allah’tır” (Araf, 7/189).

“Erkek ya da kadının üstünlüğü ancak takva iledir” (Hucurat 49/13) ayeti ile eğer bir üstünlük sebebi aranacaksa bunun ancak takva ile olacağı açıkça vurgulanmaktadır. “Erkek olsun, kadın olsun her kim iman etmiş olarak dünya ve âhiret için yararlı iyi işler yaparsa işte onlar da cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.” (Nisa, 4/124) “Sizden gerek erkek gerek kadın hayır işleyen hiçbir kimsenin çalışmasını zayı etmem. Çünkü siz birbirinizdensiniz, birbirinizden farkınız yoktur.” (Âl-i İmran, 3/195) ayetleri de erkek ve kadın cinsiyetine göre değil gayretine, ameline göre değerlendirileceğini hiç şüpheye yer bırakmayacak açıklıkta ifade etmektedir. Yeryüzünde Allah’ın halifesi olarak yaratılan kadın ve erkek kendilerine yüklenen mesuliyeti yerine getirme konusunda eşit pay sahibidir. “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mamur hâle getirme görevi verdi” (Hud, 11/61). Kadın erkek ayrımı yapılmaksızın insanın görevi yeryüzünü imar etmektir.

Ahzab, 33/35’te olduğu gibi bazı ayetlerde, hem erkekler hem de kadınlardan beklenen ideal yaşam biçimi ayrı ayrı sayılmıştır: “Müslüman erkekler, müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah’ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.”

İnsanlara iyi yol da kötü yol da gösterilmiştir (Beled, 90/10). İnsan, yolunu kendi tercihleriyle belirler; yapacağı her iyi ve kötü hareketin sorumlusu kendisidir. “Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez.” (En’am,6/164)² İslam hukukunda suç bireyseldir ve her birey hukuk önünde eşittir. Erkek ve kadın suç ve cezada, sorumluluk ve

²Benzeri ayetler: Necm, 53: 38; Fâtır, 35/18

mükâfatta birbirlerine denktir; haklar ve sorumluluklar orantılı bir biçimde dağıtılmıştır. Zikredilen ayetler bütün olarak değerlendirildiğine Kuran'ın kadın meselesine yaklaşımının cinsiyet odaklı değil insan odaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Dinî metinlerin öngördüğü ile gerçekte uygulananlar arasında var olan uçurumun, dinlerin belirli kültürlerle etkileşime girerek farklılaştığı varsayımı göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekir. Zira kültür ve din birbirini etkileyen, birbiriyle ilişkili sistemlerdir. "Kültür, dinin nasıl yorumlandığını, toplum içindeki yerini etkiler. Diğer yandan din, kültürel değerlerin ve uygulamaların oluşumunu etkilemektedir" (Berglund, 2011). Böylelikle bireylerin zihniyetleri yaşadıkları kültürle etkileşime girerek değişime uğramaktadır. Kuran'ın ataerkil bir topluluk içinde ortaya çıkmış olması ve çoğunlukla böyle bir anlayışın taraftarları tarafından yorumlanması, belirli bir topluma ait sosyo-kültürel uygulamaların İslami uygulamalar olarak yansıtılması, zaman içinde kadın aleyhtarı görüşlerin İslam'a ait olduğu algısını ortaya çıkarmıştır. Önceki kültürlerin örfi uygulamaları dinî bir kisve altında tekrar karşımıza çıkmakta ve halkın örfünde yer alan köklü anlayışlar din gibi sunulmaktadır (Khan, 2016).

Kadının eğitimini ve sosyal hayat içerisinde var olmasını vurgulayan dinî mesajlara rağmen ortaya çıkan farklı yorumlamalar ve uygulamalar da ağırlıklı olarak İslam'la tanışmadan önce var olan gelenekler üzerinden yorumlanabilir (Barlas, 2002.) Kadın-erkek her bireyin davranışlarından sorumlu olmaları ve yaptıklarından Allah önünde hesap verecekleri göz önüne alındığında; kadınların hem bakış açılarını ve anlayışlarını geliştirmeleri hem de Allah'ın onları yarattığı gaye doğrultusunda hareket etmeleri için eğitim olarak gerekli tüm psikolojik ve fizyolojik özellikleri edinmeleri kendileri için bir hak ve vazifedir (Abukari, 2014). "Sizden hayırlı olana çağırın, iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan bir ümmet olsun" (Al-i İmran, 3/104) ayeti ile kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. İyiliği emretme, kötülükten alıkoyma önemli bir eğitim meselesidir. İyiliği tesis etmek, toplumun bütününe yöneltilmiş bir görevdir ve iyiliği emredip kötülükten alıkoymak eğitimsiz yapılamaz. Yukarıda belirtilen ayetlerin analizlerden açıkça anlaşılacaktır ki Kuran'ın dünya görüşü hem kadınların hem de erkeklerin dünyayı imar etme görevi ile eğitilmelerini açıkça desteklemektedir.

3. Hz. Peygamber Dönemi ve Sonrasında İlmî Hayatta Kadın

Kur'an'ın kadına yönelik bakış açısı Hz. Peygamber'in modeliği ve uygulamaları ile pekiştirilmiştir. Hz. Peygamber dönemiyle birlikte kadınlara

sosyal hayatın her alanında yer açılmıştır. Hz. Peygamber'in uygulamaları incelendiğinde, onun kadın-erkek ayrımı yapmadan, insanları ilim öğrenme konusunda sadece teşvik etmekle kalmadığı, aynı zamanda insanları eğitebilmek için yoğun bir gayret sarf ettiği İslam tarihi ve hadis müktesebatında mevcuttur. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in eşleri ve sahabe en iyi örneklerdir. Hz. Peygamber, evinde, ziyaret ettiği evlerde, mescitte, sokakta, seferde, ibadet esnasında, düğün ve bayramlarda, heyetleri kabulünde eğitim faaliyetini her fırsatta sürdürmüştür (Özbek, 1995). Toplumsal hayat için devlet yönetimi, ilim tahsili, istişare merkezi gibi pek çok işlevi olan mescidin kapıları her daim erkekler gibi kadınlar için de ardına kadar açık olmuştur. Kadın-erkek ayrımı yapılmadan Müslümanlar mescitlerde eğitilmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü mescitlerdeki ilmi faaliyetlere, yoğun bir şekilde kadınların da katıldıkları; Medine devrinde Hz. Peygamber mescidinde kadınlara özel bir suffenin oluşturulduğu ve sabah namazlarında erkek saflarının arkasında bir kadın safının oluşturulduğu (İbn Sa'd, Tabakat, VIII/296), kadınların geceleri bile mescide rahatlıkla gidip geldiği (Buhari, Sahih, İlim/32) rivayetlerde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in kadınlara toplu hâlde dersler verdiği gibi onların istekleri üzerine sadece kadınlara mahsus dersler de vererek kadınların eğitiminde onların lehine uygulamalara başvurduğu kaynaklarda mevcuttur (Buhari, İlim 36).³ Hadis kaynaklarında bulunan "Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescitlerine gelmelerine engel olmayınız." (Müslim, "Salât") hadisi de Hz. Peygamber'in bu konudaki tavrını net bir şekilde göstermektedir. Ümmü Hişâm bint Hârise'den nakledilen; "Kâf suresini bizzat Resûlullah'ın ağzından ezberledim. Zira o her Cuma müminlere hitap ederken bu sureyi minberden okurdu." (Müslim, "Cuma", 50-52) ifadeleri de kadınların mescitte ne kadar sık bulduklarının ve mescitlerin birer ilim merkezi olduklarının göstergesidir.

Rivayetlerde Hz. Peygamber'in, indirilen ayetleri kadınlara da okuyup açıkladığı ve onlara da danışarak görüşlerini aldığı belirtilmektedir (İbn-i Mace, Sünen, I/81). Ayrıca kadınların, hususi konularla ilgili bilgi almak istediklerinde münferit olarak Hz. Peygamber'e gelip bilgi almaktan çekinmedikleri Hz. Aişe'den rivayet edilen, "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır, dini öğrenmek hususunda onlara hayâları mâni olmadı" (Buhari, Sahih, İlim/32) hadisinde de açıkça ifade edilmektedir.

³ "(Bir gün) Kadınlar 'Ey Allah'ın Rasûlü, erkeklerden bize meydan kalmıyor, bize özel bir gün ayırır mısınız?' dediler. Rasûlullah onlara bir gün belirledi. Kadınlar o günde Rasûlullah'ın huzuruna gelir, O da onlara sohbet ederdi."

Hız. Peygamberin eşleri eğitim konusunda o dönemde örnek ve önder olmuşlardır. Hız. Peygamber; eşleri, Ümm-ü Eymen, Esmâ, Ümm-ü Seleme, Hafsa, Ümm-ü Habibe, Safiye, Zeynep b. Cahş ve Ümmü-d Derda'yı eğitmiş ve daha sonraları onlar da diğer kadınları eğitmişlerdir (Önder, 2013). Hadisin ve sünnetin gelecek nesillere aktarılması ve doğru anlaşılmasında önemli yeri olan Hız. Aişe pek çok talebe yetiştirmiştir. Hız. Aişe'nin ilme olan sevgisi ve merakı "bilmediği bir konuyu duyduğunda, onu iyice anlayıncaya kadar sormaya devam ederdi." (Buhari, ilim, 36) hadisi ile belirtilmektedir. Ebu Musa el Eşari'den aktarılan "Allah Resûlü'nün arkadaşları olarak ne zaman bir hadîsi anlamada problem yaşasak, hemen Âişe'ye sorardık. Kendisi bize o konuda mutlaka bir bilgi sunardı." (Tirmizi, Menakıb, 62) rivayeti kadınların ilmi noktadaki vukufiyetlerini gösteren önemli bir örnektir. Hız. Peygamber'in vefatından 47 yıl sonraya kadar İslam dünyasının her tarafından yazılı olarak gelen sorulara yeğeni Aişe ile birlikte yazılı cevaplar vererek yazılı öğretimin ilk örneğini başlatmıştır (Hatipoğlu, 2011). Hız. Peygamber'den 2210 hadis rivayet etmiştir. Hız. Aişe'yle ilgili olarak Urve b. ez-Zubeyr'in: "İnsanlar arasında Kur'an'ı, farzı, helali, haramı, şiiri, Arap tarihini ve neseb ilmini ondan daha iyi bilen hiçbir kimseyi görmedim" (İbn Hanbel, Musned, IV, 73) ifadesi de dikkat çekicidir.

Hız. Peygamber kendisi bizzat kadınları eğitmek için çaba göstermekle yetinmemiş, bir yandan eğitici kadınlar yetiştirirken, bir yandan da erkeklerden öğrendiklerini kadınlara da öğretmelerini istemiştir. Kendisini ziyarete gelip yeni bir şey öğrenenlere Hız. Peygamber: "Ailenize dönün ve onlara da öğretin" tavsiyesinde bulunmuştur. (Sarıçam, 2011) Hız. Peygamber'in, "Her kim üç tane kız çocuğuna veya kız kardeşine güzelce bakar, güzelce eğitimlerini sağlar ve onlara şefkatle muamele ederse, Allah o kişiye cenneti vacip kılar" (Tirmizi, Birr, 13) hadisi ile kız çocuklarının iyi bir biçimde yetiştirilmelerinin önemi vurgulanmaktadır.

Oluşan olumlu iklimin sonucu olarak Hız. Peygamber döneminde sahabe kadınları içinde pek çok kadın ilmî alanda öne çıkmıştır. Bunlar arasında; Ümmü Habibe binti Ebi Süfyan, Hafsa binti Ömer, Esmâ binti Ebi Bekr, Zeyneb binti Cahş, Ümmü Atiyye, Fatıma, binti Kays, Ümmü Fadl, Fatıma Ümmü Ümare, Sevde binti Zem'a, Safiyye binti Abdilmuttalib, Meymfine binti Haris, Ümmü Haram binti Milhan, Ümmü Ferve, Dürre binti Ebi Leheb, Safiyye binti Huyey hadis alanında meşhur olan sahabilerdendir⁴ (Toksarı, 1993). Tefsir ilminde Yasemine bint Sad ibn Muhammed es-Sîrâvendiyeye, Fatıma bin Katbay el-Umeri, Esmâ bint Musa ed- Dıcaî; fıkhıta Zeliha bint İsmail Yusuf, Hatice bint

⁴ Sahabi kadınların isimleri ve hayatları için Bkz., İbn Hacer. İsabe, IV, 224 vd., İbn Sa'd, et-Tabakatii.-I-kübra'nın, VIII. cildin tamamı)

Muhammed el- Cüzcani, Fatıma bint Ahmed ibn Yahya, kıraat ilminde anne kız olan Beyrut'lu Beyrem bint Ahmed ile Fatıma bint Muhammed, Sicistanlı Celile bint Ali eş-Şeceri, Mağribli Hatice bint Harun; tasavvufta Bağdatlı Hicab bint Abdillan, Yemenli Hansâ bint Ruhidam ve en tanınmış olanı Rabia bint İsmâ'il el- Adeviyye, Hz. Ali'nin torunu olan Nefise bint'ül- Hasan gibi isimler zikredilebilir (Okiç, 1979).

Kadınların eğitimi Hz. Peygamber döneminde, hadis, fıkıh, tefsir, kıraat, tasavvuf gibi dini ilimlerle de sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde, kadınların meslek sahibi olmaları teşvik edilmiş, şartlar elverdiği müddetçe her konuda eğitilmeleri sağlanmış ve kadınlar erkeklerin uğraştığı her meslek ve ilim dalıyla uğraşmışlar, kadın olmaları sebebiyle bu faaliyetlerden uzak tutulmamışlardır. Bağ-bahçe işleri, ticaret, okuma-yazma öğretme, sanatkârlık, ilaç yapma, hasta bakıcılık, deri işleme, yün eğirme, dokumacılık, örgü yapma ve koku satma bu işlerden bir kısmıdır (Önder, 2013). İslamiyet'in ilk döneminde kadınların, erkeklere özgü kabul edilen askeri, siyasi konularda görevler üstlendikleri, savaşlarda dahi yeteneklerine göre görevler icra ettikleri çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Okiç, 1979). Dolayısıyla kadınlar özellikle İslam'ın ortaya çıktığı ve geliştiği dönemlerde sadece mescitte değil hayatın her alanında erkeklerle beraber etkin olarak hayata katılmışlar, İslam toplumunun gelişimine katkı sunmuşlardır. Hz. Peygamber döneminde kadınların eğitime ve sosyal hayatta var oluşlarına yönelik devrim niteliğinde değişiklikler ortaya konmuştur. Hz. Ömer'in "Biz Cahiliye döneminde kadına zerre kadar değer vermezdik. İslâm gelip de Allah onlardan bahsedince, üzerimizde hakları olduğunu öğrendik." (Buhârî, "Libâs", 31; Müslim, "Talâk", 31) şeklindeki sözleri Hz. Peygamber ile birlikte ortaya çıkan kadına yönelik olumlu değişim ve dönüşümü ortaya koyması sebebiyle önemlidir.

İlmî hayatta kadınlara yönelik olumlu iklim Hz. Peygamber'den sonra ilk dönemlerde de devam etmiştir. Bu dönemde kadın âlimler sayıca fazla olduğu gibi tanınmışlık ve otorite olarak da toplumda ileri düzeyde yer almışlardır. Kadınlar ilim yolculuklarına çıkmış, medreselerde hem ders vermiş hem de derslere devam etmişlerdir. Pek çok erkek kadın hocalardan ders almış ve bu durum gayet olağan kabul edilmiştir. Ebu Hanife, İmam Şafi, İmam Malik, Ahmet b. Hanbel, Suyuti gibi pek çok tanınmış İslam âlimi kadın hocalardan ilim tahsil etmişlerdir (Nadwi, 2007). Meşhur âlimlerden Zehebî'nin yüz üç, Tâceddin es-Sübkî'nin on dokuz, İbn Hacer'in elli üç ve Süyûtî'nin otuz üç kadın hadis hocası zikredilmektedir (Yalçın, 2018). Akram Nadwi tarafından 15 yıllık bir çalışmanın sonunda kaleme alınan hadis ve fıkıh alanında çalışan Müslüman kadınların biyografilerinden oluşan 40 ciltlik eser kadınların ilim geleneğine sundukları katkıları değerlendirmek açısından oldukça önemlidir. Nadwi

eserinde, bu alanlarda çalışan 8 bin kadına ulaşır. Ulaşılan rakam çalışmanın sadece hadis ve fıkıh ile sınırlandırıldığı düşünüldüğünde şaşırtıcı düzeydedir (Hamisan, 2019). Sadece bu çalışma bile kadınların Hz. Peygamber'in öğretilerini sürdürmede sahip olduğu rolün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Hem ilk dönemde hem de yükseliş döneminde İslam toplumlarına ilmî alanda önemli katkılar sunan pek çok kadın bulunmaktadır. Fatıma el-Fihriyye dünyanın ilk üniversitelerinden sayılan Karaviyyin Üniversitesi'nin (859) kurucusudur. 10. yy'da astronomi alanında öne çıkan usturlab yapımcısı Meryem El-İcliyeye de tarihe ismi geçen Müslüman kadınlardandır. Kurtubalı Labana, bilinen az sayıdaki kadın Matematikçilerden biridir. Süteyta al-Mehamali entelektüel birikiminin yanında cebir ilminde öne çıkan isimlerdendir (Al-Hassani, 2020). Kadınların ilk dönemlerde gerçekleştirdikleri çeşitli ilmî faaliyetlerine rağmen ilmî literatürde kendilerine yeterince yer bulamadıkları da bir gerçektir.

İslam'ın kadına yönelik ilerici anlayışına rağmen zamanla kadınlar -az sayıda farklı örnek olsa da- ilim hayatından uzaklaşmışlardır. Özellikle İslam'ın farklı coğrafyalara dağılmasıyla birlikte tarih boyunca devam eden olumsuz anlayış İslam kültürüne de sirayet etmiştir. Nadwi'ye göre bunun sebebi Müslümanların kadını ikincil bir varlık olarak kabul eden Yunan felsefesinin İslami ilimlere nüfuz etmesidir. Bunun dışında İslam toplumlarındaki sosyolojik değişimler, savaşlar, haclı seferleri, Moğol istilaları ve sömürgeci işgal dönemleri de yalnız kadınların değil genel olarak ilmî hayattaki gerilemenin sebepleri arasında sayılabilir (Albayrak, 2019).

Kadına yönelik eşitlikçi ve hakkaniyetli rivayet ve uygulamalara rağmen kadın için ev hayatının ve sınırlı düzeyde bilginin yeterli olacağı kanaati din adına ortaya konan bazı öğretilerle desteklenmeye çalışılmıştır. Mevzu hadisler de çoğu zaman bu görüşleri desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Kadını potansiyel fitne sebebi, akıl ve din açısından noksan kabul eden görüşler Hz. Peygamber ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Kur'an ve sünnet ile bağdaşmayan "Kadınları Allah nasıl geri bıraktıysa, siz de öylece geri bırakınız" gibi mevzu rivayetler bilerek ya da bilmeyerek Hz. Peygamber'e isnat edilmiştir. Kaynaklarda uydurma olduğu ifade edilmesine rağmen "Kadınları yola nazır odalarda oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Yün eğirmeyi ve Nûr suresini öğretin."⁵ şeklinde Peygamber sözü gibi aktarılan rivayetler maalesef bazı Müslümanların zihin dünyasını şekillendirmede etkili olmuştur. Kadının zayıf ve eksik olduğuna dair görüşler, zaman içerisinde başka kaynaklardan edinilen bilgiler çerçevesinde

⁵ Bu mevzu hadis ile ilgili geniş bilgi için bkz. Canan, İbrahim, Hz. Peygamber'in sünnetinde Terbiye, Tuğra Neşriyat, İstanbul, ts., s. 352.

tefsir ve hadis kaynaklarına eklenmiştir (Kızılkaya Yılmaz, 2019). Kadınla ilgili pek çok konu zamanla temel kaynaklardaki bağlamından kopararak tartışmalara dâhil edilmiştir.

Akla, fitrata ve tarihî tecrübeye aykırı olan ifadelere ve birtakım örfi uygulamalara dayanarak kadınların eğitimden mahrum bırakılması ya da eğitimin sadece belli alanlarla sınırlandırılabilmesi konusundaki tartışmalar İslam ile bağdaştırılamaz. Bu yaklaşım ve uygulamalar, toplumların yarısını oluşturan kadınları âtil halde bırakıp toplumların gelişimini engelleyecek mahiyettedir. Hangi sebeple olursa olsun, kadınların ilimden ve ilim tahsil edebileceği imkânlardan uzak tutulması toplum için telafi edilemez eksikliklere sebebiyet verir.

SONUÇ

Bir toplumun gelişmişlik düzeyinin ölçütlerinden biri kadının toplumsal hayattaki konumudur. Toplumların teşekkülünde ve çocukların yetiştirilmesinde sahip oldukları etkin rolleri sebebiyle kadınlar geleceğin temeli kabul edilir. Kadının bir birey olarak toplum içindeki rollerini yerine getirebilmesi, toplumsal ilişkilerini düzenleyebilmesi ve bir kul olarak görevlerini yerine getirmesi için iyi bir eğitime ihtiyacı vardır. Kur'an'ın temel ilkeleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ekseninde kadını eğitimden mahrum bırakan veya cinsiyet ayrımcılığını çağrıştıran bir yaklaşım söz konusu değildir. Aksine kadınların öğrenme hürriyetinin sağlandığı bir ortam oluşturulmuş ve kadınlar ilim konusunda teşvik edilmişlerdir. Araştırma çerçevesinde ilim hayatına sundukları katkılar ile sadece bir kısmına yer verilen kadınlar bunun en açık göstergesidir. Kur'an'ın indirildiği cahiliye dönemi için ayet ve hadislerin kadın konusuna yaklaşımı çok ileridir. Kadının değer görmediği bir dönemde ona haklarını teslim etmekte ve kadını önemli bir konuma yükseltmektedir.

İslam'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber'in öncülüğünde kadınlar çok yoğun bir ilmi faaliyetle meşgul olmasına ve içlerinden pek çok örneğin öne çıkmasına rağmen sonraki dönemlerde geleneklerin ve dinî metinlerin farklı yorumlanması sebebiyle kadının eğitim hayatından uzak tutulması yönünde tartışmalar gündeme gelmiştir. Her ne kadar tüm Müslüman toplumlara genelleme yapmak doğru olmasa da Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu devrim niteliğindeki değişiklikler muhtelif dönemlerde ve muhtelif coğrafyalarda sürdürülebilir olmamıştır. Kadın ile ilgili olumsuz bakış açıları, uydurma rivayetlere dayandırılarak Hz. Peygamber ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Esasen bazı kaynaklarda kadını değersizleştirerek mahiyette rivayetlere rastlamak mümkündür. Ancak bu

rivayetler Kur'an'ın temel ilkeleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ile örtüşmemektedir. Hz. Muhammed geldiği coğrafyada var olan olumsuz anlayış ve uygulamaları kendi döneminde büyük ölçüde kadının lehine olacak şekilde düzenlemiştir. Ancak İslamiyet'ten önce var olan ataerkil yaklaşımın, cahiliyeden kalma adetlerin ve düşünce kalıplarının izleri tamamen silinememiştir. Hz. Peygamber dönemi kapsamlı olarak ele alındığında günümüzde kadına ve kadının eğitimine yönelik olumsuz yaklaşımların İslam'ın anlaşılmasında ve uygulamasında ortaya çıkan eksiklerden kaynaklandığı söylenebilir. İslam'ın temel kaynakları ile gerçek hayatta yaşananlar arasında var olan uyumsuzluklar, ataerkil geleneğin etkileri ile kültürel değerlerin İslami uygulamaların önüne geçmesi ve geleneksel toplum yapısının baskın olmasının sonucudur. Hem Araplar hem de sonradan İslam'ı seçen milletler, terk edemedikleri kadın aleyhtarı düşünme biçimlerini ve uygulamalarını İslam'a mal etmeye çalışmışlardır. Karşılaştıkları yeni kültürlerin tesirleri de Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu ilkelerden uzaklaşmadaki etkenlerdendir. Tarih boyunca kültürden kaynaklanan bu farklılıkları dine dayandırma gayreti olmuştur.

İslam'da ilim öğrenme ile ilgili vurgunun cinsiyet üzerinde olmadığı açıktır. İslam, ilk ayetlerin nazil olduğu günden itibaren kadınları da içine alan bir eğitim faaliyeti ve zihinsel dönüşüm başlatmıştır. Bilgi edinme ve uygulama, tüm Müslümanların dinin temel öğretilerine uygun biçimde inanabilmeleri ve yaradılış amacına uygun biçimde yaşayabilmeleri için gerekliliktir. Gerçek manada Allah'a ibadet edebilmek, onun koyduğu yasaları, kâinatı anlamak için eğitim almak, dünya ve ahirette birey için faydalı olacak bilgiye ulaşmak esastır. Kur'an ve hadislerde ilime ve ilim öğrenmeye yapılan vurguya rağmen Müslüman toplumların bir kısmında hâlâ eğitime gereken önemin verilmemesi ya da burada cinsiyetçi bir yaklaşımla hareket edilmesi, İslam toplumlarının içinde bulunduğu olumsuz durumun ve karşılaştıkları sosyal problemlerin temel sebeplerinden biridir.

Kadın ve erkeğin hak ve sorumlulukları, muhatap oldukları mükafat ve cezalar birbirinden farklı değildir. Farklılıklar bedeni ve ruhsal yapı itibarıyla fitrattan kaynaklanmakta ve bu durum bireysel ve toplumsal rollere yansımaktadır. İnsani değer olarak bir ayırmadan ya da eksiklikten bahsetmek mümkün değildir. Temel kaynaklar, sadece salih amel ve takvanın insanı kıymetli kılacağını belirtmektedir. Ancak günümüzde bilinçli ya da bilinçsiz şekilde tartışmalar kadın erkek cinsiyeti ekseninde devam ettirilmektedir. Kadın ve erkeği birbirine karşı iki varlık olarak konumlandırmak yerine hak-adalet ve sorumluluklar bağlamında birbirini tamamlayan varlıklar olarak ele almak ve

tartışmaları cinsiyet bağlamında değil insan olma bağlamında yürütmek daha sağlıklı bir yaklaşımdır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Abukari, A. (2014). Education of women in islam: A critical islamic interpretation of the quran. *Religious Education*, 109(1), 4-23.
- Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve islam'da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2(1), 14-24.
- Al-Hassani, S. (2020). *Women's Contribution to Classical Islamic Civilisation: Science, Medicine and Politics*. <https://muslimheritage.com/womens-contribution-to-classical-islamic-civilisation-science-medicine-and-politics/>, Erişim tarihi: 12.05.2022.
- Alavi, H. R. (2008). Nearness to god: A perspective on islamic education. *Religious Education*, 103(1), 521. <http://doi.org/10.1080/00344080701807361>.
- Albayrak, H. Ş. (2019). *Kadın Olmak-İslam, Gelenek, Modernite ve Ötesi*. İz Yayıncılık.
- Barlas, A. (2002). *Believing Women in Islam: Unreading Patriarchal Interpretation of the Qur'an*. University of Texas Press.
- Berglund, J. (2011). Global questions in the classroom: The formulation of islamic religious education at muslim schools in sweden. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 32(4), 497-512. <http://doi.org/10.1080/01596306.2011.601549>
- Berktaş, F. (2021). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. Metis yayınları.
- Coşkun, S. (2006). Yetişkin eğitimi bağlamında Hz. Peygamber'in kadınları eğitim siyaseti. *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Tetkikleri Dergisi*, (26), 75-93.
- Dikyol, D. Ç., & İşbilen, E. Ş. (2018). Antik roma toplumunda kadın ve eğitimi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, (37), 459-479
- Erdoğan, H. (2019). İslamofobi bağlamında müslüman kadın imgesi. *Dergiabant*, 7(14), 637-651.

Temel Kaynaklar Bağlamında Kadın ve Kadının Eğitimine Yönelik Bir Değerlendirme

- Geçit, B. (2013). John Stuart Mill’de kadının toplumsal konumu. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 105-127.
- Genç, M.F. (2021). *Kadına Şiddeti Önlemede Din ve Değerler Eğitimi*. Nobel Akademik.
- Gürkan, S. & Perşembe, E. (2020). İslam kadın ilmihallerinde kadının toplumsal hayattaki yeri: kadın ve erkek ilmihal yazarları üzerine bir karşılaştırma. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 15(2), 211-222.
- Hatipoğlu, M. (1991). İslam’ın kadına bakışı. *İslami Araştırmalar Dergisi*, (5), 223-227.
- Halstead (2004). An islamic concept of education. *Comparative Education*, 40(4), 517-529. <http://doi.org/10.1080/0305006042000284510>
- Hamisan, N. S. (2019). *Al-Muhaddithat: The Women Scholars in Islam: By Mohammad Akram Nadwi*. Ulum Islamiyyah.
- Islam, M. S. (2016). Importance of girls’ education as right: a legal study from islamic approach. *Beijing Law Review*, (7), 1-11. <http://dx.doi.org/10.4236/blr.2016.71001>
- Kapanoğlu, S. (2006). *Çin’de Kadın İmgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakılıç, N. Y. (2021). Kadın girişimciliğinin İslamiyet perspektifinden değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 268-289.
- Kaya, B. H. (2021). *Aile İçi Sorun ve Suçların Önlemede Dini-Ahlâkî Değerlerin Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kayadibi, F. (2012). İslam dini'nin eğitim ve öğretime verdiği önem. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (4), 33-44.
- Kazıcı, Z. (2020). İslâm’da kadın:(bir mukayese). *İlahiyat Akademi*, (11), 57-72.
- Khan, S. T. (2016). Islam and girls’ education: obligatory or forbidden. *Cultural and Religious Studies*, 4(6), 339-345.
- Kırılmaz, A. (2020). Batı’da artan islamofobi algısının müslüman kadınlar üzerindeki etkileri. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 178-206.

- Kinsey, D. C. (1982). Toward a reformulation of islamic education. *Comparative Education Review*, 26, (2).
- Köse, F.B. (2021). *Müslüman Kadının Tarihi*. 5 cilt. Ensar Yayınları.
- Martı, H. (2018). İslamofobi ve Avrupa’da müslüman kadın imajı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 36-46.
- Nadwi, M. A. (2007). Al-Muhaddithat: Notes for a talk on the women scholars of hadith. http://interfacepublications.com/images/pdf/AKRAM_Article_2.pdf, Erişim tarihi: 11.05.2022.
- Okiç, M. T. (1979). *İslâmiyette Kadın Öğretimi*. DİB Yayınları.
- Önder, M. (2013). İslam’ın ilk yıllarında kadın eğitimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 141-153.
- Özbek, A. (1995). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. Esra Yayınları.
- Sarıçam, İ. (2011). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. DİB Yayınları.
- Tayyaba, B. (2017). *The role of Islam in Influencing the Perception on Tertiary Education of Senior Secondary Pakistani and Non-Pakistani Muslim Girls in Hong Kong*. University of Hong Kong.
- Tekdemir, S. Z. (2019). *Kadının İslamdaki ve Batı Toplumlarındaki Konumunun Sosyal Düzen Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toksarı, A. (1993). Hz. Peygamber devrinde kadın. *Diyanet İlmî Dergi*, 29(4), 67-80.
- Toprak, S. & Şahin, K. (2016). Kültürel ve dinsel perspektifte kadın kimliği. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish*. 11(18), 203-214
- Yalçın, M. F. (2018). Memlükler döneminde ilmî hayatta bir kadın: meryem el-ezraiyye. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (50), 295-319.
- Yılmaz, H. (2007). Hz. Peygamber döneminden günümüze kadınlar ve cami eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(14), 107-130.
- Yılmaz, R. K. (2019). Sahih, mevzu ve bağlamından koparılan hadislerdeki kadın algısının analizi. H.Ş. Albayrak (Ed.) *Kadın Olmak*. İz Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: From past to present, the role, status, rights and responsibilities of women have been one of the current debates. The rapid change in the world with modernization has accelerated these discussions. The education of women is also one of the topics of discussion. This study aims to determine the topic of women and their education from the perspective of Islam, using the Qur'an and hadith as primary sources and examine the contributions of important female scholars in the history of Islam. In the study, the document analysis method, one of the qualitative research methods, is used. Related studies in the field have been subjected to a systematic evaluation.

Women need a good education to fulfil their roles in society and to regulate their social relations. Based on the basic principles of the Qur'an and the practices of the Prophet, there are no directives that deprive women of an education or evoke gender discrimination. In the early years of Islam, under the leadership of the Prophet, there are many examples of women participating in scientific studies. The Qur'an invites all people to acquire knowledge without discrimination or prioritizing the education of one gender over the other. The approach of verses and hadiths on the issue of women was very progressive. At a time when women are not valued, they surrender their rights and elevate them to an important position. The Qur'an's perspective on women was reinforced by the modelling and practices of the Prophet. When the history of Islam and the hadith are examined, we discover that the Prophet not only encouraged people to learn science, without discriminating between men and women, but also created an environment in which women's freedom to learn was ensured. Within the framework of this understanding, many female scholars have been trained in various branches of science and have shared this knowledge. In addition to the sciences, hadith, fiqh, tafsir, recitation, etc., women were also engaged in subjects such as poetry, history and health. The Prophet not only educated women, but also trained women as educators and asked men to share their knowledge with women. In the early periods, women were encouraged to have a profession. They were trained, as long as the conditions allowed, in most fields of study that men were engaged in. They were not kept away from these activities because they were women. Women took an active part in social life.

Conclusion and Discussion: While it is not correct to generalise all Muslim societies, the revolutionary changes introduced by the Prophet were not continued in all regions due to various political and social conditions. The devaluation of women is based on misinformation that has incorrectly been associated with the Prophet. However, these false narratives are not compatible with the basic

principles of the Qur'an nor with the practises of the Prophet. When the history of the Prophet is considered comprehensively, we see that today's negative attitudes towards women and education stem from a lack of understanding of the practice of Islam. Depriving women of their rights is the continuation of the traditions, thought patterns and beliefs that result from ignorance of the Prophet's teaching. Both Arabs and other nations that later converted to Islam have mistakenly tried to attribute anti-woman sentiment to Islam. The influences of new cultures that Muslims have encountered also contributed to moving away from the principles of the Qur'an and the Prophet. Instead of positioning women and men against each other, a healthier approach would be to consider them as complementary entities within the framework of rights, justice and responsibilities. The education of women not only provides a better socio-economic status for the individual, but also raises the general living standards of the entire society.